

УДК 911.3: 33:338.48

РУТИНСЬКИЙ М.Й.

КУРОРТНА УРБАНІЗАЦІЯ ЯК ГЕОПРОСТОРОВИЙ ПРОЦЕС ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ КОНЦЕНТРАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНОГО СЕРВІСУ

Актуальність проблеми. Розвиток рекреаційного сервісу супроводжується закономірним процесом його територіальної концентрації та диверсифікації. Це веде до інтенсифікації освоєння рекреаційних ресурсів місцевостей та появи курортно-відпочинкових центрів. Еволюція цих центрів є предметом дослідження рекреаційної географії, курортології, історичної географії та геоурбаністики. Однак, доводиться констатувати, що в класичних теоретичних працях з геоурбаністики проблематика курортної урбанізації розвинута найменше. Все це, звичайно, аж ніяк не сприяє розвитку теорії і практики географії міст зокрема та рекреаційної географії загалом. Тому, на наш погляд, дослідження проблем курортної урбанізації є актуальним. Актуальність суспільно-географічних досліджень даної сфери людської життєдіяльності важлива для розуміння впливу суспільно-географічних передумов і рушійних сил на розвиток світових курортів у нових глобалізаційних умовах ХХІ століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення проблем урбанізації повсякчас перебувало у дослідницькому полі суспільної географії та інших наук. Серед українських дослідників питання наукового вивчення теоретичних і прикладних аспектів геоурбаністики розроблялося низкою вчених географів та економістів: Г. Величком, В.М. Кубійовичем, Ю.І. Пітюненком, П.С. Коваленком, Ф.Д. Заставним, Л.М. Корецьким, А.В. Степаненком, О.І. Шаблієм, Д.М. Стеченком, М.І. Фащевським та ін.

Проблематиці рекреаційно-геоурбаністичних досліджень за останні десятиріччя присвячено низку праць з архітектури й містобудування. Серед них, зокрема, варто згадати фундаментальні розробки В.Я. Городського, Т.Ф. Панченка, А.А. Мазуркевича та ін. [6] й результати докторських студій Т.Ф. Панченка [18], де з позиції системного підходу сформовану концепцію (стратегію) планової поетапної курортної урбанізації рекреаційних зон нашої країни в умовах соціалістичного підходу до розміщення продуктивних сил; монографічні дослідження І.І. Іонова [9] та Ю.Н. Лобанова [14], в яких значна увага відводиться просторово-часовому аналізу процесу курортної урбанізації як такої; монографії В.П. Страускаса [23] та М.А. Орлова [17], в яких узагальнено спадщину радянської містобудівної науки щодо розбудови туристично-курортних центрів й урбанізаційного розвитку рекреаційних районів з урахуванням взаєморозташування системи розселення, елементів оротографічного рисунку території, її рекреаційних ресурсів та природоохоронних ареалів.

На розгляді актуальних питань екорекреаційного аспекту курортної урбанізації з позиції ландшафтної архітектури зупинялися Владіміров В.В., Мікуліна Е.М., Ярміна З. Н. [5], якими, зокрема, обґрунтовано модель включення в урбанізований простір ділянок природного ландшафту, що виконуватимуть рекреаційну функцію для міського населення й сприятимуть сталому розвитку урбосередовища. Подальший розвиток в Україні ця ідея набула у працях М.С. Нудельмана [16], де чи не вперше в нашій країні піднято питання про недоцільність екстенсивної курортної урбанізації Причорномор'я, та

Н.Я. Крижановської [10], де на конкретних прикладах причорноморських міст дослідницею розроблено чіткі еколого-містобудівні принципи проектування й розбудови рекреаційних територій і курортних центрів.

Економічні аспекти курортної урбанізації знайшли своє часткове висвітлення у працях Вакуленка В.М., Дехтяренка Ю.Ф., Драпіковського О.І. [3]; на розгляді сучасних ринково-економічних проблем урбанізаційних процесів у регіонах України зосередив свою увагу І.М. Салій [22].

У руслі світового урбанізаційного процесу і глобальної географії міст представлені закономірності розвитку міст у рекреаційних зонах планети в фундаментальних посібниках з географії міст останнього десятиріччя Г.М. Лаппо [13] та Е.Н. Перцика [19].

Що ж до суто рекреаційно-географічних досліджень урбанізації, оригінальних розробок у цій площині відносно мало. Передусім, тут згадаємо фундаментальну роботу П.Г. Царфіса (1979), в якій вченим одним з перших в країні поставлено у площину наукового аналізу й ґрунтовно висвітлено процес масштабного урбанізаційно-курортного освоєння її рекреаційних ресурсів [24]; докторську студію Ю.А. Веденіна (1982), в якій курортна урбанізація розглядається крізь призму динаміки територіальних рекреаційних систем [4]; ряд публікацій Л.Г. Лукянової, Л.М. Донченко, Н.М. Сажневої, в яких процес курортної урбанізації простежено на прикладі розвитку мереж рекреаційного розселення в приморських рекреаційних системах Південного берега Криму та Приазов'я [1, 8, 15]; окремі наші публікації, зокрема [21], в якій проаналізовано специфічні риси геопросторового процесу курортної урбанізації у Словачьких Карпатах тощо.

Висвітлення окремих аспектів урбоспецифіки розвитку міських курортних центрів західного регіону України мають місце у докторських працях В.О. Джамана “Регіональні системи розселення: демографічні аспекти” [7] та В.П. Круля “Ретроспективна географія поселень Західної України” [11].

Натомість, за кордоном концепції курортної урбанізації активно розробляються у фундаментальних публікаціях американських і європейських вчених економістів, соціологів, географів і туризмологів останніх десятиріч [див. 25-31]. Серед найґрунтовніших розробок у цій царині слід назвати праці К. Кумара “Від постіндустріального до постмодерного суспільства” [28], в якій питання урбанізації курортних районів розглядаються у контексті розвитку глобальної індустрії дозвілля й зростання масштабів дозвіллево-курортних потреб економічно активного населення постмодерного суспільства, У. Теобальда “Глобальний туризм. Наступна декада” [27], в якій на основі аналізу значного масиву фактологічного матеріалу туризм прямо названо однією з визначальних рушійних сил урбанізації у постіндустріальному світі, Дж. Соан “Фешенебельні курорти регіони: їхній розвиток та трансформація” [30], в якій проаналізовані типові моделі урбоеволюційних та урботрансформаційних процесів територіальної концентрації рекреаційного сервісу у найвідоміших курортних районах світу, Ш. Лоу “Туризм у містах. Залучення відвідувачів великих міст” [29], в якій розглянуті стратегії внутрішнього упорядкування урбосередовища великих міст з метою їхнього стратегічного перепрофілювання на туристичні центри, та інші.

Формулювання цілей статті. Дана публікація не претендує на остаточне вирішення окресленої проблематики. Мета нашого дослідження – актуалізувати наукові напрацювання в царині вивчення курортної урбанізації, з'ясувати

дослідницький потенціал та окреслити перспективи використання концепції “курортної урбанізації” у рекреаційно-географічних дослідженнях національного й регіонального масштабів, а також обґрунтувати авторське бачення характеру і масштабів курортної урбанізації в нових глобалізаційних умовах ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу. Урбанізація – це закономірний процес розвитку цивілізації, що полягає у поширенні міської системи розселення та впливу міст на спосіб життя людей, площинно-демографічному зростанні і територіальній концентрації міст, комунікаційних зв’язків між ними та загалом їх ролі у суспільній життєдіяльності.

Урбанізація – це геопросторовий процес. Його статичними зрізами є показники урбанізованості. Урбанізацію характеризують динамічні показники (темпи урбанізації), урбанізованість – статичні (кількість та частка міського населення, кількість міських поселень, їх площа та ін.).

Урбанізація змінює організаційно-геопросторове тло систем розселення – сукупності міських і сільських поселень різної величини і господарського профілю, об’єднаних територіально-виробничими зв’язками та спільною транспортною й інженерною інфраструктурою.

У сучасному світі системи розселення і рекреації геопросторово пов’язані. Розрізняють три типові структури їх геопросторового взаєморозташування: суміжна, сполучена та відособлена [15, 28-30]. У переважній кількості випадків у світі, передусім у розвинених країнах, поширена суміжна структура геопросторового взаєморозташування систем розселення й рекреації. У розселенсько-рекреаційних районах має місце як рівнобіжне розташування великих зон рекреації й урбанізації, так і чергування дрібних рекреаційних і урбанізованих територій у складі окремих групових систем розселення. Таке розташування урбанізованих і рекреаційних систем ґрунтується на ринкових законах освоєння території і принципі “мозаїчності ландшафту”. Його основними перевагами є:

а) скорочення транспортних витрат і затрат часу населення і туристів, пов’язаних з виїздом на відпочинок;

б) посилення естетичної контрастності та екологічної стійкості ландшафту, дотримання оптимального рівня його антропогенного благоустрою.

Сполучене взаєморозташування ареалів рекреації й урбанізації має місце переважно в гірських районах і районах великих міських агломерацій. Суть даного типу геопросторової організації доводиться зводитися до:

- безпосереднього межування площ міської забудови з територіями природоохоронного статусу (рекреаційними зонами національних природних парків, буферними зонами природних резерватів і т. і.), якщо мова йде про гірські розселенсько-рекреаційно-природоохоронні системи освоєння геопростору;

- безпосереднього включення ділянок “природного” ландшафту (окремих дерев та їх груп, лісопарку, приозерного парку, прирічкових лісопаркових смуг тощо) в урбосередовище великого міста чи агломерації.

Відособлене взаєморозташування ареалів рекреації й урбанізації ґрунтується на концепції “поляризації ландшафту” й визначається принципом оптимальної віддаленості зон екорекреації від демографічно- й екотехногенно збудованого урбосередовища. Таку модель екологічно ізольованого вогнищного екокурортного освоєння малопорушених природно-рекреаційних зон континентальних узбереж й островних систем тропічного й субтропічного поясів

останнім часом “взяли на озброєння” провідні транснаціональні готельно-курортні корпорації, що вкладають мільйонні інвестиції в освоєння перспективних рекреаційних зон окремих країн третього світу.

Сучасний світ за характером протікання процесу урбанізації умовно розмежовують на два сектори. Сектор постіндустріальних країн характеризується сповільненням темпів урбанізації при високій урбанізованості, сектору країн з індустріальними, перехідними та залежними економіками притаманні високі темпи урбанізації при низькій урбанізованості.

Наймасштабніше процес урбанізації охопив столиці країн світу. На кінець 2004 р. у них проживав кожний п'ятий мешканець планети. Мегаполісами з постійним населенням у межах міської території понад 5 млрд. осіб стали Токіо (12,5271), Буенос-Айрес (11,5952), Делі (11,2151), Маніла (10,5465), Москва (10,4154), Сеул (10,2312), Джакарта (9,1605), Мехіко (8,7354), Пекін (7,6021), Лондон (7,5000), Тегеран (7,1601), Каїр (7,0100), Бангкок (5,8820), Сантьяго (5,8004), Багдад (5,7720), Ліма (5,6819), Каракас (5,1000) (станом на 1.01.2005 р.) [32].

Як констатують У. Теобальд та низка інших західних науковців, туризм – це одна з визначальних рушійних сил урбанізації у постіндустріальному світі [27, р. 5]. Наше суспільство вступило в епоху глобалізаційного поширення міського способу й стандартів життя. До такого рівня життя звикли особи, залучені у масові туристичні потоки, які направляються з великих міст на периферію. Дана обставина спонукає мешканців периферійних туристичних дестинацій облаштовувати своє середовище проживання за канонами урбосередовища.

Ще з ХІХ ст. названий процес охопив майже всі європейські бальнеологічні, гірсько-кліматичні й приморські курорти. Дедалі численніші потоки відвідувачів, які прибували “на води”, зумовили будівельний бум у курортних центрах. Довкола мінеральних джерел і термальних басейнів “виросли” готелі, концертні зали, іподроми і казино; курортні поселення “виросли” у курортні містечка й міста – престижні центри світського життя й дозвілля.

Окреслений шлях урбоеволюції пройшли такі колишні селища, а нині найвідоміші у світі курортні міста з постійним населенням понад 100 тис. осіб як, наприклад, Бат, Бакстон (Великобританія), Абано-Терме, Кьянчано-Терме, Фьюджі, Монтекатіні-Терме, Борміо, Сальсомаджоре (Італія), Евіан, Віттель, Віші, Дакс, Екс-ле-Бен, Шамоні (Франція), Баден-Баден, Вісбаден, Бад-Кіссінген, Бад-Наухейм, Бад-Емс, Бад-Ельстер, Брамбах, Візенбад (ФРН), Бад-Ішль, Баден, Бад-Гастайн (Австрія), Лейкербад, Овронна, Кран-Монтана, Давос (Швейцарія), Спа (Бельгія), Карлові-Вари, Маріанске-Лазне, Подебради, Франтішкові-Лазне (Чехія), П'єштани, Смордаки (Словаччина), Крініца-Здруй, Цехоцінек (Польща), Борсек, Беїле-Еркулане (Румунія), Трускавець, Євпаторія, Миргород (Україна), Саратога-Спрінгс, Уайт-Салфер-Спрінгс, Хот-Спрінгс (США), Атамі (Японія) тощо.

Одним з перших на існування процесу курортної урбанізації вказав у 1922 р. М. Вебер у праці “Місто” [31]. А вже в другій половині ХХ-го століття з'явилися змістовні наукові теорії туристичної (курортної) урбанізації.

Сутність процесу геопросторової організації туризму на сьогодні найбільш аргументовано описують концепція “стадійного розвитку урбанізації” Дж. Джібса, концепція “туристичної урбанізації”, концепція “поляризації ареалів”, концепція “життєвого циклу ТРС” Р. В. Бутлера, а також концепція “залежного розвитку” Р. Пребіша [27, р. 50-52; 30, р. 39-44].

Концепцію “стадійного розвитку урбанізації” розробив Дж. Джібс (Gibbs,

1963). Він виділив п'ять історичних стадій розвитку урбанізації. Перша протоурбанізаційна стадія характеризує зародження й виокремлення міських осередків у селищній системі розселення. Друга стадія відображає етап екстенсивного зростання міст через зосередження у них продуктивних сил економічного, політичного й соціального розвитку суспільства. Третя стадія характеризує етап формування міських агломерацій шляхом випереджуючого розвитку адміністративних (столичних) й торгово-індустріальних центрів країн/регіонів та активного притоку в них сільського й містечкового населення з навколишнього міжагломераційного простору.

Четверта стадія урбанізаційного процесу, за Дж. Джібсом, індикує перехід до субурбанізації – поширення міського способу життя на приміську поселенську зону міських агломерацій й фактичне “розширення” міст поза їх адміністративні межі. П'ята стадія урбанізації притаманна сформованій “цивілізації міст”, коли межі між містами “розмиваються”, а їх мешканці прагнуть залишати історичні центри й розселятися в екологічно привабливіших для життя передмістях, поширюючи міський стиль життя на міжагломераційні території.

Концепція “стадійного розвитку урбанізації” Дж. Джібса в основі своїй прийнятна і для курортної урбанізації як одного з аспектів загального урбанізаційного процесу. Стадійність чітко прослідковується у розвитку всіх найпрестижніших на сьогодні рекреаційно-курортних районів.

Звернемося до трьох класичних прикладів – формування територіальних рекреаційних систем Лазурного узбережжя Франції, іспанської Коста Бланки та Флорідської рів'єри США. Рушійною силою урбанізаційного процесу в усіх названих ТРС став туризм. Завдяки дедалі зростаючим обсягам туристичних потоків з другої половини XIX ст. до 1930-х рр. системи традиційного розселення Лазурного узбережжя й Флорідської рів'єри зазнали докорінної трансформації й випереджувальними темпами (порівняно з суміжними континентальними регіонами) “пройшли” перші три стадії урбанізації. Упродовж 1950 – 1960 рр. цей шлях пододала система розселення Коста Бланки.

До 1970-х рр. курортні центри даних ТРС у фазі четвертої стадії урбанізації пережили “вибухове” розростання й комунікаційно-геопросторове “зрощування”. Так у реальному масштабі майже невлотими для ока стали переходи Ніцца – Антиб – Голф – Жуан – Канн, або ж між курортними містечками Великого Майямі. У 1980-і рр. четверта стадія урбанізаційного процесу зумовила “зрощування” курортів Коста Бланки: Алікante – Ель Кампело – Бенідорм – Алтеа – Кальпе – Морайра. (Нині на четвертій стадії урбанізаційного процесу перебуває курортна ТРС Великої Ялти). А вже з 1980-х й особливо 1990-х рр. і Лазурне узбережжя, і Флорідська рів'єра, і іспанська Коста Бланка зазнають не менш помітних урболандшафтно-демографічних трансформацій у ході п'ятої стадії курортної урбанізації.

Однією з характерних ознак стадій урборекреаційного освоєння території є рівень розвитку її інженерно-комунікаційної інфраструктури. З її закладання, по суті, розпочинається процес площинного урборекреаційного освоєння геопростору. Без розвиненого транспорту й розгалуженої мережі доріг неможлива просторово-функціональна (у т.ч. пасажиропотокова) взаємодія рекреаційної й урбанізованої підсистем. Транспортна доступність рекреації збільшує ступінь цілісності системи “місто – рекреація” та визначає конфігураційні межі урбокурортної ТРС.

Урбанізація курортних і туристичних центрів не могла залишитися поза

увагою наукової спільноти. Проте серйозно вивчати її як самостійний геопросторовий процес західні соціологи й географи розпочали лише в кінці 1960 – на початку 1970-х рр. [2, 25, 27, 30].

Появу концепції “туристичної урбанізації” У. Теобальд пов’язує з поширенням у світі з 1960-х рр. принципово нової форми урбанізації і появи нового типу міських поселень – розважально-курортних центрів [27, р. 52]. Поряд зі старими історичними містами та новими індустріальними центрами, що виростили у XIX – першій половині XX ст., з другої половини XX ст. почався активний процес розбудови міст – центрів розваг й відпочинку. *А з 1960-х рр. у ряді розвинених країн світу має місце випередження темпів рекреаційної урбанізації над темпами індустріальної урбанізації.* Власне, ця обставина виступає індикатором переходу розвинених країн у постіндустріальну стадію суспільного розвитку [28].

У 1960-1980-і рр. процес туристично-курортної урбанізації повністю охопив Альпійський пояс Європи. Тут сформувалися потужні багатопрофільні міста-курорти Франції (Шамоні, Аворіаз, Межев, Мерібель, Куршевель, Ля Танья, Ля Плать, Валь Торанс, Ле Менюір і ін.), Італії (Курмайор, Червінья, Борміо, Лівіньо, Санта-Катерина, Валь ді-Дентро, Мадонна ді-Кампільо, Кортіна д’Ампеццо і ін.), Швейцарії (Церматт, Давос, Гріндельвальд, Ароза, Верб’є, Інтерлакен, Кран-Монтана, Лейзен, Лейкербад, Санкт-Моріц, Саас-Фе, Скуоль і ін.) та Австрії (Інсбрук, Майрхофен, Китцбюель, Лех, Сан Антон, Зельден, Циллерталь, Кирхберг, Заальбах, Цель Ам Зее, Капрун і ін.).

Основною ознакою альпійських курортних міст є величезний розрив між їх постійним і тимчасовим населенням. Так, славнозвісний французький гірськолижний курорт Шамоні у підніжжі г. Монблану налічує близько 8000 постійних жителів, але в гірськолижний період у ньому проживають до 30 - 45 тис. тимчасових жителів-рекреантів.

В Альпійському поясі невеликі відстані між міськими поселеннями та цикли гостючої активності рекреантів зумовили заміщення сільсько-господарських видів діяльності у сільських місцевостях на рекреаційно-сервісні. У таких природно-рекреаційних районах склався значно вищий рівень благоустрою у сільській місцевості, забудова сільських поселень має риси містечкової, тож міський спосіб життя поширюється і на сільську людність.

Інфраструктура альпійських курортно-рекреаційних систем має розвинену мережу екологічних видів вертикального транспорту (канатні дороги, фунікулери, ліфти), розміщення яких ув’язане з горизонтальними пішохідними, прогулянковими шляхами й автомобільними трасами. Транспортна система альпійських урборекреаційних систем приведена у відповідність принципам:

- а) територіального розосередження рекреаційних потоків з метою зниження обсягів рекреаційного навантаження на ландшафт;
- б) забезпечення зручної доступності різних функціональних зон ТРС, максимальне спрощення маршруту й зменшення затрат часу на доставку постійного населення і туристів від місця проживання до місць відпочинку.

Класичним прикладом такої геопросторової організації є проект рекреаційного освоєння гірськолижної ТРС Ле з’Арк у Французьких Альпах з трьома “ядрами” урбанізації: готельно-сервісно-містечковими центрами Ле з’Арк-1600, Ле з’Арк-1800 та Ле з’Арк-2000 (цифри означають орографічний рівень розташування курортного центру).

У 1970-і рр. туристична урбанізація поширилася на Західно- й Східнокарпатський регіони. Зокрема, в межах Карпатського регіону України в цей час відбулося формування Яремчанської міськради обласного підпорядкування, розбудова міст-курортів Трускавця, Моршина, Косова, Солотвино тощо.

До характерних ознак сучасної урбанізації Ю. Я. Пивоваров зараховує, зокрема, й ті, які мають рушійною силою рекреацію і туризм і ведуть до появи нових вогнищ і форм курортної урбанізації. А саме: поширення поза центрами урбанізаційних ареалів міського способу життя з особливою структурою спілкування, культурою, системою ціннісних орієнтацій; збільшення радіусів розселення в межах агломерацій і урбанізованих районів, пов'язаного з місцями прикладання праці, відпочинку та ін., які викликають територіальний ріст міських систем; відповідно відбувається збільшення площ високоурбанізованих територій за рахунок розширення і появи нових вогнищ урбанізації.

Курортній урбанізації як геопросторовому процесу територіальної концентрації рекреаційного сервісу притаманні, передусім, такі ознаки як залучення нових територій у сферу впливу курортних міст та розширення ареалів урбанізованого середовища. У контексті територіальних систем розселення міста-курорти розвиваються як центри цих систем різних таксономічних рівнів. Вони формують сервісне осердя відповідних ТРС й організовують розвиток рекреаційних функцій прилеглої місцевості і її поселень.

У розвинених країнах курортна урбанізація розвивається із дотриманням принципів концепції “поляризації ареалів”. Ця концепція передбачає функціональне розмежування простору ТРС на два полюси: осердя ТРС розвивається за законами ринку, утворюючи “полюс урбанізації”, натомість розвиток периферії регламентується критеріями формування “полюсу природи”, тобто мінімальної селитебно-господарської трансформації природних ландшафтів.

Курортна урбанізація у секторі країн “третього світу” має свою, чітко виражену специфіку, а тому почасти не “вкладається” у канони класичних курортно-урбанізаційних теорій. Найбільш продуктивною у цьому випадку, на нашу думку, виявилася концепція “залежного розвитку”.

Прискорений розвиток курортно-туристичного сектору й відповідного урбанізаційного характеру рекреаційного освоєння геопростору у групі т. зв. “нових індустріальних країн” знаходить своє логічне пояснення у руслі економічної концепції “залежного розвитку” Р. Пребіша [28, 30]. Суть її зводиться до констатації того факту, що прискорений економічний розвиток окремих країн третього світу досягається за рахунок прямого економічного зацікавлення з боку розвинених країн у налагодженні взаємовигідного фінансового, інноваційно-технологічного, ресурсно-сировинного і товарного обміну між ними. Економіка цих країн повністю залежна від розвинених країн і темпи її росту тримаються винятково за рахунок експорту в ці країни сировини, товарів і послуг (зокрема, туристичного споживання).

Для прикладу, повністю перебудованим на задоволення потреб іноземних туристів є мережа курортних міст узбережних регіонів Єгипта, Марокко, Намібії, Індонезії, Таїланду, Бразилії, Аргентини тощо, де “пульс” місцевим економікам задають ритми заповнюваності узбережних курортно-готельних ланцюгів провідних транснаціональних корпорацій “Хілтон”, “Маріотт”, “Шератон”, “Холідей Інн”, “Інтер-Континенталь”, групи “АККОР” “Редіссон”, “Хаят”, “Форте” та ін. Глобальні курортні корпорації планети забезпечують однаковий

рівень, стиль обслуговування й комфортність споживання місцевих рекреаційно-курортних послуг і в американській Флориді, і на Лазурному узбережжі Франції, і на архіпелагах Мальдівів, Сейшелів, Індонезії й Малайзії, і в Мексиці, і в Таїланді, і в Марокко чи в деінде розташованому курортному центрі планети. Однак, варто наголосити, що курортна урбанізація по-різному проявляється у різних країнах третього світу. Це залежить від багатьох чинників, і передусім від рівня освоєння і типу освоєності їхньої території.

В Україні курортна урбанізація як геопросторовий процес територіальної концентрації рекреаційного сервісу динамічно протікає в приморських і карпатських розселенсько-рекреаційних районах. Розвиток міст-курортів здійснюється згідно з довгостроковими комплексними і цільовими державними та місцевими програмами.

Реалізація масштабних планово-містобудівних проектів урборекреаційного розвитку курортних центрів і ареалів рекреаційного освоєння в їх околі впродовж ХХ-го століття зумовила розбудову цілої низки поселень у міста-курорти: Євпаторія, Саки, Алушка, Ялта, Алушта, Судак, Бердянськ, Маріуполь, Скадовськ, Генічеськ, Лазурне, Затока, Миргород, Хмільник, Трускавець, Моршин, Яремче, Славське й ін.

Підсумовуючи аналіз геопросторових особливостей курортної урбанізації, ще раз акцентуємо увагу на стрижневій тезі даного дослідження: туристично-курортна урбанізація – це закономірний процес розвитку постіндустріальної цивілізації та глобалізації рекреаційно-туристичного сервісу, що зумовлений динамічно зростаючою суспільною потребою в комфортному відпочинку.

Основними рисами курортної урбанізації є: переростання курортних поселень у міські центри, збільшення кількості й розмірів міст-курортів та чисельності їх постійних жителів; збільшення площ урбанізованих ландшафтів у рекреаційних районах; активніше поширення міського способу життя у курортних районах, порівняно з сусідніми індустріально-аграрними; збільшення ролі й поліфункціонального статусу курортних міст у системах розселення приморських і гірських районів.

1. Арсененко І.А., Донченко Л.М. Рекреаційне розселення як головна складова суспільно-рекреаційних систем // Географічні проблеми розвитку Півдня України у ХХІ столітті: 36. наук. пр. – Ч. 2. – Одеса–Мелітополь, 2000. – С. 52-55.
2. Биржаков М.Б. Введение в туризм. – СПб.: ИТД Герда, 2003. – 320 с.
3. Вакуленко В.М., Дехтяренко Ю.Ф., Драпиковський О.І. та ін. Економіка міст: Україна та світовий досвід: Навч. посібн. – К., 1997. – 280 с.
4. Веденин Ю.А. Динамика территориальных рекреационных систем. – М.: Наука, 1982. – 190 с.
5. Владимиров В.В., Микулина Е.М. Яргина З.Н. Город и ландшафт. – М.: Мысль, 1986. – 236 с.
6. Градостроительные основы развития курортно-рекреационных районов СССР / В.Я. Городской, Т.Ф. Панченко, А.А. Мазуркевич и др. – М.: Стройиздат, 1990. – 212 с.
7. Джаман В.О. Регіональні системи розселення: демографічні аспекти: Монографія. – Чернівці: Рута, 2003. – 392 с.
8. Донченко Л.М. Формування функціональних мереж рекреаційного розселення в приморських рекреаційних системах Запорізького Приазов'я // Географія і сучасність: 36. наук. пр. – Вип. 3. – К.: НПУ ім.М.Драгоманова, 2000. – С. 131-136.
9. Ионов И.И. Градостроительные проблемы Черноморских курортов. – М.: Стройиздат, 1979. – 225 с.
10. Крыжановская Н.Я. Эколого-градостроительные принципы пректирования ландшафтно-рекреационных территорий Украины. – К.: Будівельник, 1992. – 260 с.
11. Круль В.П. Ретроспективна географія поселень Західної України. – Чернівці: Рута, 2004. – 382 с.
12. Кусков А.С., Лысыкова О.В. Курортология и оздоровительный туризм: Учебное пособие. – Ростов н/Д.: Феникс, 2004. – 320 с.
13. Лаппо Г.М. География городов: Учебное пособие. – М.: ВЛАДОС, 1997. – 275 с.
14. Лобанов Ю.Н. Отдых и архитектура: Будущее и настоящее. – Л.: Стройиздат, 1982. – 200 с.
15. Лукьянова Л.Г., Цыбух В.И. Рекреационные комплексы: Учеб. пособие / Под ред. В. К. Федорченко. – К.: Вища

- школа, 2004. – 346 с. 16. Нудельман М.С. Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования. – К.: Наук. думка, 1987. – 260 с. 17. Орлов М.А. Крупные туристские центры. – М.: Стройиздат, 1983. – 157 с. 18. Панченко Т.Ф. Архитектурно-планировочная организация и рациональное использование курортно-рекреационных зон. Автореф. дис. ... д-ра арх. – М., 1983. – 41 с. 19. Перцик Е.Н. Города мира. География мировой урбанизации: Учебное пособие. – М.: Международные отношения, 1999. – 312 с. 20. Посацкий Б.С. Основы урбанистики: Навч. посіб. – Ч. 2: Розпланування та забудова міст. – Львів: НУ Львівська Політехніка, 2001. – 244 с. 21. Рутинський М.Й. Карпатські бальнеологічні курорти Словаччини: територіальна організація, розвиток рекреаційного продукту // Туристично-краєзнавчі дослідження: Зб. наук. ст. – Вип. 6. – К.: ІТ ФПУ, 2005. – С. 231–248. 22. Салій І.М. Урбанізація в Україні: соціальний та управлінський аспекти. – К.: Наукова думка, 2005. – 303 с. 23. Страускас В.П. Градостроительная организация районов и центров отдыха. – Л.: Стройиздат, 1977. – 164 с. 24. Царфис П.Г. Рекреационная география СССР: курортологические аспекты. – М.: Мысль, 1979. – 311 с. 25. Burns, Peter, Andrew Holden. Tourism: A New Perspective. – London: Prentice Hall, 1995. 26. Clark T.N. Old and new paradigms for urban research: globalization and the Fiscal Austerity and Urban Innovation Project // Urban Affairs Review. – 2000. – 36(1). – PP. 3-45. 27. Global Tourism: The Next Decade / Ed. by Theobald W. – Oxford: Butterworth-Heinemann, 1995. 28. Kumar K. From Post-Industrial to Post-Modern World. – Oxford-Cambridge, 1995. 29. Law Ch. Urban Tourism. Attracting Visitors to Large Cities. – London: Mansell, 1993. 30. Soane J. V. N. Fashionable Resort Regions: Their Evolution and Transformation. – London: CAB International, 1993. 31. Weber M. Die Stadt / Wirtschaft und Gesellschaft, Kap 8. // Grundriss der Sozialökonomik. III. Abt. Tübingen, 1922, S. 513-600. 32. World Urbanization Prospects: The 2005 Revision. – New York: United Nations publication, 2006.

The term of resort's urbanization are examined. The research potential of scientific concepts of analyze this process are considered. The main features of resort's urbanization in context of total social and urbanization development of geospace are characterized.